

A beszédhibák megelőzése és elhárítása a családban.

A művelt világ egészségügye mindinkább a megelőzés kifejlesztésére törekszik, azért a gyermeki beszéd fejlődésénél is elsősorban a megelőzésre kell nagy gondot fordítani. A gyermeki beszédnek lehetnek hibái, érhetik veszélyek és bántalmak, gördülhetnek útjába olyan akadályok, amelyek beszédhibákat eredményeznek. A beszédhibák megelőzése pedig igen fontos nevelési feladat, mert a beszédzavar súlyosan megkárosíthatja a gyermek értelmi, érzelmi, akaratí és társadalmi életét.

Nagyon ajánlatos a gyermeket korán születésétől kezdve állandó orvosi felügyelet alatt tartani. Így az orvos felismerheti például az angolkórt, hamarabb kezdheti meg a gyógyítást, tehát az eredmény is jobb és gyorsabb lesz. Az angolkóros gyermek pedig ahogy későn kezd járni, későbbben fogzik, ugyanúgy későbbben kezd beszélni is.

Beszédzavar áll be, ha a beszédszervek valamelyike nem rendes fejlődésű. Ha a gyermek farkastorkú, vagyis ha a szájpaddlásán látható a rendestől való eltérés, orvosnak kell megmutatni s ő majd megadja az utasítást, hogy melyik szakorvoshoz forduljanak a szülők. Csecsemőkorban ez a baj műtéttel igen jól javítható. Ugyancsak szakorvoshoz kell fordulni akkor is, ha az orrban vagy a lágyszájpadon van valami beteges képlet. Ha a csecsemő tátott szájjal alszik és erősen nyálzik, jelentsük a háziornvosnak. A nyulajk műtéttel megjavítható és megjavítandó, mert az egyes hangok, főként a magánhangzók képzésénél az ajkak hangmódosító szerepe igen nagy fontosságú. A gége kényes hangadó szerv, betegsége, hurutja fátyolozott, suttogó beszédet eredményez. Arra is vigyázni kell, hogy a kicsi túl ne erőltesse hangszálait sok sírással.

A helyes beszéd alapja az idegés feszültségtől mentes, nyugodt, derűs légkör és a helyes lélekzetvétel. Lényeges tehát, hogy a gyermeket örömben fürdessük, hibáiért ne szidjuk, mindig nyugodtan és főként vidáman bánjunk vele. Különösen káros a hibásan beszélő gyermeket csúfolni, korholni, mert azzal elbátortalanítjuk és sok esetben beszédgyávaság a következmény.

A tudatos beszéd kezdeti fokán a gyermek rendszerint nagyobb igyekezettel, mint beszédbeli készséggel rendelkezik, vagyis több a mondanivalója, mint annak elmondására való gyakorlottsága. Mivel tehát az igyekezet és beszédképesség még nincs egymással kellő arányban, azért e kettő gyakran összeütközik egymással és különféle beszédzavar tünetei lépnek fel.

E beszédzavarokat úgy előzhetjük meg, ha a gyermeket már kezdettől fogva mérsékelt ütemű beszédre szoktatjuk és ilyen példákkal szolgálunk is neki. Tehát ne késztessek sohasem élénkebb ütemű beszédre, ellenkezőleg, jó példánkkal, bátorítással és biztatással szoktassuk arra, hogy ne beszéljen gyorsan. Szoktassuk rá, hogy a beszéd megkezdése előtt vegyen mély lélekzetet és belégzés közben ne hagyjuk beszélni.

A gyermek első beszédbeli ingereit a családban szerzi látás, főként hallás útján. Hallóképessége azonban csak fokozatosan fejlődik, első hallási benyomásai még megbízhatatlanok, hibásak, tehát hangutánzásai sem lehetnek kifogástalanok. Az apró emberke gyakran tisztátalanul ejti ki az egyes nehezebben megfigyelhető, főként hátul képzett hangokat, vagy felcserélt hangokat használ, megesik, hogy nyelve renyhén mozog, ügyefogyott a kifejezési készsége, néha beszédgyáva.

Amint a tityegő-totyogó, csetlő-botló pici gyermeket nem nevezhetjük hibás járásúnak, éppen úgy ezt az *életteni pöszebeszédet* sem bélyegezhetjük még beszédhibának. De, ha avatatlanul járunk el ebben az időben, akkor állandósulhat és már beszédhiba bizony a neve. A családi nevelőknek tehát már korán fel kell ismerniök gyermekeik beszédzavarait és érteniök kell azok javításához is, mert az avatatlanság a kis emberke egész életére kiható súlyos károkat okozhat. Ellenben egy kis szakismerettel legtöbbször egész könnyedén átsegíthető az apróság a beszédhibákon.

Ha a gyermek egy-egy hangot hibásan vagy tisztátalanul ejt, az illető hang többszöri előhangoztatásával néha oly meglepően jó eredmény érhető el, hogy teljesen felesleges minden további próbálgatás. Néha azonban nem sikerül ilyen könnyen a hibás hang kijavítása. Ilyenkor az a főszabály, hogy a gyermek ne is tudjon a beszédhibájáról, arra ne figyelmeztessük, érte ne korholjuk és gúnyoljuk, főként pedig azt ne vegye észre, hogy beszélni tanítják. Úgy járunk el ilyenkor, hogy mesélés közben kérdéseket teszünk fel neki s a feleletében azokat a hangokat szerepeltetjük, amelyeket hibásan szokott ejteni. Ezeket mi mindig jól érzékeltetve ejtsük ki, hogy fülvél, szemével jól megfigyelhessen mindent. Igen jó e célra a képeskönyv, mulattató versikék és mondások betanítása.

Ha a gyermek már nagybacska és négy éves korán túl is még mindig hibásan ejt egy-egy hangot, akkor már figyelmeztetni lehet a hibájára és ilyenkor úgy segítünk, hogy a hibásan ejtett hang képzését bemutatjuk neki. Felhívjuk a figyelmét ilyenkor a nyelv állására és mozgására, esetleg a tükröt is segítségül vehetjük, hogy a gyermek magát ellenőrizhesse. Ha sikerült a javítás, akkor a kijavított hangot begyakoroljuk olyan szavak mondatásával, amelyeknél az illető hang egyszer a szó elején, máskor a végén vagy közepén van. Itt tehát már lehet tudatos beszédhiba javításról szó, azonban ez nem fájulhat el fárasztó gyakorlatozássá, hanem derűsen, főként pedig egészen rövid idő alatt, egy-két percen belül történjék meg. Ha pedig ezeket a gyakorlatokat nem tudjuk játékosan, derűsen végezteni, ha a gyermek azt tehernek érzi és húzódozva vagy talán sirva végzi, hagyjunk fel azonnal az igyekezettel, mert többet ártunk, mint használunk. Ez az *életteni pöszebeszéd*, ha a gyermek jó beszédpéldát hall, magától is megjavul, legfeljebb kissé tovább tart, mint rendes körülmények között tartani szokott.

Ha azonban a környezet kedveskedve átveszi a baba önkényes hangalkotásait és nyelvtani kicsapongásait, akkor az *életteni pöszebeszéd* állandóvá válik és ezt már *működéses pöszebeszéd* néven említik a szakemberek. Az ilyen pöszén kerül az iskolába is, ahol tár-

sainak gúnytárgya és céltáblája lesz, ami sok keserőséget és kiszámíthatatlan bajokat okozhat. Bármilyen aranyos is a kis apróság az ő sajátos élettani pöszebeszédével, azért mi ne beszéljünk vele az ő nyelvén, hanem nyelvtanilag mindig kifogástalan példát adjunk.

Legsúlyosabb beszédhiba a dadogás, melynek kezelése nagy szakértelmet és állandóan erős lelki ráhatást igényel. Azt gondolom, úgy tudom legmeggyőzőbben érzékeltetni e kérdés súlyosságát, ha egy személyes élményemet írom le.

Egy alkalommal úgynevezett dadogó szakértekezleten voltam, melyen legkiválóbb ideggyógyász tanáraink és gyógypedagógusaink vitatták meg ezt a nehéz kérdést. Egy fiatalember is szót kért. Felszólalásának ez volt a magja:

— Mint e kérdés szenvedő hőse, én tudom legjobban, micsoda átok üli meg a dadogó gyermek lelkét. Szüleimtől örökké ezt hallottam: Ne dadogj! Már megint dadogsz? Tanítóim, tanáraink között sem volt senki, aki szakszerűen tudott volna velem bánni. Az egyik türelmetlen volt, a másik ideges lett, ha felelésemre került sor. Volt, aki szélhámosnak nevezett, mert szerinte, így akarom leplezni lustaságomat. De még ennél is jobban fájt az, amikor dadogásom miatt ostobának tartottak. Mindegyiktől megkaptam a kínos figyelmeztetést: Ne dadogj!

— Sorra jártam az összes dadogó iskolákat, de ez alig használt, mert amikor hazajöttem az óráról, máris azt kívánták otthon, hogy ne dadogjak. Pajtásaim, iskolatársaim sokszor gúnyoltak. Fellázadtam, verekedtem s ezzel még elviselhetetlenebbé tettem sorsomat. Meghasonlottam környezetem minden tagjával, elzárkóztam mindenkitől, csak a magányt kerestem. Végül felcsaptam Demosthenes tanítványának s addig gyakoroltam magányos kőborlásaimban a folyékony beszédet, míg végre erős akarattal sikerült megszabadulnom súlyos beszédhibámtól.

— Érettségiztem. A jogot is elvégeztem. Jó állásomban megelégedett vagyok, de boldog csak akkor leszek, ha e felszólalásommal én is enyhíthetek a szegény dadogó gyermek lelki gyötrelmein.

Mindenkit mélyen megindított ez a felszólalás. A szakemberekben az a gondolat támadt, mennyivel könnyebb lenne e kérdés megoldása, ha mindenki ilyen erős lélek lakoznék. Mert a dadogás kezelése bő tapasztalaton, vagy szakértelmen kívül, a dadogó gyermek önbizalmának és akaraterejének felszítását is megkívánja. A dadogó gyermek rendszerint érzékeny, ingerlékeny, többnyire gyenge idegzetű. Mi rendes idegzetű, fegyelmezett és folyékony beszédű felnőttek is akárhányszor dadogni kezdünk, ha valami váratlan, nagy izgalom ér.

Ahogy az első tipegő lépéseknél csetlik-botlik a baba, a beszéd kezdésnél is különféle botlások jelentkeznek. Ez az élettani folyamat a korrall jár és a korrall legtöbb esetben magától meg is szűnik. Csak mi magunk ne csináljunk belőle nagy hű-hót! Ne utánozzuk a dadogó gyermeket, hanem mindig nyugodt hangon beszéljünk vele. Teremtsünk nyugodt légkört az apróság köré s ha a kicsike felindult, ne őt beszéltessek, hanem mi beszéljünk vele nyugodtan, őt nagyon érdeklő kérdésekről. Soha ne csúfoljuk a dadogásért, kine-

vetni sem szabad, megfenyegetni mégkevésbé. Legveszedelmesebb az, ha haragosan rákiabálunk. *Ki ne ejtsük a szánkon e gyilkos parancsot: Ne dadogj!* Ezzel megöljük a gyermekben a bátorságot. Már pedig, ha beszédől való félelem jelentkezik, ritkábban fog érdeklődni, kérdezősködése mindig szűkebb körre szorítkozik s így visszamarad értelmi fejlődésében.

Dadogó gyermeknél a szakorvosi vizsgálat nem maradhat el, mert a dadogás háttere, előidéző oka sok esetben orvosi vonatkozású. Nem elég tehát a dadogó gyermeket gyógypedagógus kezébe adni; a gyógypedagógus tanítását szakorvosi vizsgálatnak, esetleg huzamosabb orvosi kezelésnek kell megelőznie. A gyógypedagógus csak „tüneti kezelést” végez s gyakorlati tanácsokat ad, de a dadogás okának megszüntetése legtöbb esetben orvosi feladat.

A dadogó gyermeket ne rohanjuk meg kérdéseink zuhatagával. Főként hirtelen megszólítással ne kényszerítsük felelésre. Nyugodt, barátságos hangon beszéljünk vele s úgy adjuk fel kérdéseinket, hogy röviden, egy-két szóval felelhessen. Türelmesen hallgassuk meg s ne javítgassuk folyton a beszédét, hanem viselkedjünk úgy, mintha a hibát észre sem vennénk.

Ha a dadogó gyermeket gyógypedagógus tanítja folyékony beszédre, a szülők ne várjanak gyors eredményt. A dadogás gyógyítása nem könnyű feladat, gyakran csak hosszú hónapok szakszerű kezelése után jelentkezik a javulás. Sokszor biztató javulás után hirtelen visszaesés jelentkezik. Ilyenkor viselkedjenek a szülők legóvatosabban, ne mutassák megdöbbenésüket vagy kétségbeesésüket. Viszont, ha némi javulás mutatkozik, ne fukarkodjanak a dicséréttel. A gyógyuló dadogóval pedig továbbra is természetes nyugodtsággal kell bánni s hibáira nem szabad ingerülten figyelmeztetni. Akkor mondható gyógyultnak a dadogó, ha ezek a néha felbukkanó zavarok nem keltenek benne többé beszédfélelmet.

A gyermekkori dadogás gyakran még haszonnal is jár. Megfontoltta, egyenes beszédűvé teszi az embert. Aki kiskorában dadogott, megszokta, hogy előbb jól megrágja, amit mond, számol a következményekkel és ritkán szólja el magát. Sokat gondolkodik, figyelmesen szemlélődik, tartalmas emberré válik. A szülők és a nevelők megfelelő viselkedésén mulik tehát, hogy a dadogó gyermek értelmes emberré váljék.

Hajós Elemér.